KISWAHILI PAPERS

DHIMA YA VITABU VYA FASIHI TAFSIRIWA YA KIGENI KWA FASIHI YA KISWAHILI

Joseph Nyehita Maitaria na Clara Momanyi

Abstract (Ikisiri)

Before independence there was a dearth of publications in Kiswahili literature. Due to that scarcity, the education sector was greatly affected. During that period, Kiswahili had already grounded itself and was used as an important tool in the wider societal communication. So as to bridge the gap in the written Kiswahili literature, books written in other languages were translated into Kiswahili. Those translations contributed to the small collection of Kiswahili books that were available then. During this period, some Kiswahili enthusiasts such as Sheikh Shaaban Robert started composing poems, novels, short stories and plays in Kiswahili. At this time, more books written in other languages were translated into Kiswahili. This state of affairs has been going on in East Africa up to the present. The purpose of this paper is to evaluate the contribution of this 'foreign literature' to Kiswahili literature. Also, the paper highlights the development, contribution and the future of translated literature in Kiswahili. Last but not least, the creative deficiency of these translations has been expounded by highlighting the way themes have been crafted in the context of the life and culture of the people of East Africa.

Utangulizi

Tangu azali, nchi nyingi za ulimwengu zimefaulu kupiga hatua za kimaendeleo kutokana na ubadilishanaji wa habari na maarifa miongoni mwa jamii. Hali hii iliwezekana kupitia kwa taaluma ya tafsiri (Momanyi, 2011). Kwa mfano, Kelly (1979 uk 1) anafafanua kwamba, Ulaya Magharibi ilifaidi ustaarabu na maendeleo kutokana na juhudi za watafsiri. Aidha, kufaulu kwa Himaya ya Roma hadi kufikia ustawi wa kitaaluma na kibiashara kulifanikishwa na taaluma ya tafsiri. Kwa upande mwingine, tunapochunguza mawanda ya fasihi hususan barani Afrika, inaweza kubainishwa kwamba maingiliano baina ya mataifa mbalimbali kupitia kwa nguvu za utandawazi yamerutubisha ubadilishanaji wa tanzu za kifasihi na kuzidisha uelewa wa watu kuhusu kaida za maisha na tamaduni mbalimbali. Taaluma ya tafsiri ndiyo iliyowezesha kuwepo kwa hali hiyo. Tafsiri nyingi za maandishi ya kifasihi kutoka katika mataifa ya ulimwengu zimeendelea kushuhudiwa barani Afrika kupitia kwa lugha za kikoloni au hata kwa lugha zetu asilia kama vile Kiswahili (Gromov 2004 uk 121). Katika janibu zetu pia, Kiswahili kina dafina kubwa ya fasihi tafsiri za ulimwengu ambazo zimefunza mengi kutoka katika mataifa ya kigeni. Kwa mfano, kupitia tafsiri hizi kuna *Hadithi za Esopo* zilizotafsiriwa kwa Kiswahili na ambazo zilitungwa na Mhabeshi mmoja aliyepolekwa Ulaya kama mtumwa. Makala hii inachunguza swala la dhima ya fasihi tafsiriwa hususan katika fasihi ya Kiswahili pamoja na kuangazia mapungufu yanayobainika katika tafsiri hizo. Masuala ya kitamaduni, kiumbuji, kifani na kimaudhui pia yameshughulikiwa ili kubainisha nafasi ya tafsiri hizo katika fasihi ya Kiswahili.

Fasihi tafsiriwa ni nini?

Tafsiri ni kitendo cha kuhamisha taarifa kutoka lugha asilia iliyoandikwa hadi lugha lengwa. Hivyo, tafsiri hujaribu kuhamisha ujumbe, maana na taathira zote za kimawasiliano kwenda katika lugha hiyo pokezi. Kulingana na Mwansoko (2006 uk 1), tafsiri ni zoezi la kuhamisha ujumbe au mawazo yaliyo katika maandishi kutoka lugha moja (lugha asilia) na kuyaweka mawazo hayo katika lugha nyingine (lugha pokezi). Kadhalika ameeleza kuwa, tafsiri ni daraja inayounganisha jamii mbalimbali za watu wanaotumia lugha zinazotofautiana. Kihistoria, tafsiri za awali zilizotia fora ulimwenguni ni zile zilizojikita katika misahafu ya kidini kama vile Biblia takatifu. Katika Afrika ya Mashariki, tafsiri za awali kwa Kiswahili zilifanywa na wamisheni katika karne ya 19 na miongoni mwao ni kama vile Ludwig Krapf, W. E. Taylor, Edward Stere na W. Salter Price (Mbaabu, 1996 uk 6). Tafsiri hizo zilitokana na baadhi ya vifungu vya Biblia vilivyotumiwa katika ibada za kikristo. Katika uwanja wa fasihi tafsiriwa, kuna baadhi ya hadithi fupi ambazo zilitafsiriwa kwa Kiswahili kutoka katika lugha ya Kiarabu. Miongoni mwa kazi hizo ni *Alfu Lela Ulela* na *Visa vya Abunuwasi*. Kazi hizo za awali zilitafsiriwa na wageni ambao hawakuwa na ufahamu mzuri wa utamaduni wa wenyeji. Hata hivyo, zimekuwa zikitumiwa kuwaburudisha wasomaji wa maeneo haya ya Afrika Mashariki. Kwa wakati wa sasa kuna kazi anuwai za fasihi tafsiriwa kwa Kiswahili. Hata hivyo, ni vyema kudokeza kuwa katika enzi ya ukoloni (na hasa katika miaka ya 1930) kazi hizo zilihitajika kwa dharura ili kuziba pengo la lugha lililokuwepo katika taasisi ya elimu (Mbaabu, 1996 uk 72). Aidha Ruhumbika (2003) ameeleza kuwa, tafsiri hizo za awali zilihitajika katika kuchangia maandishi machache ya fasihi na lugha ya Kiswahili katika kipindi hicho cha ukoloni.

Hivi sasa fasihi za kigeni zinaendelea kutafsiriwa na wataalamu wa lugha na fasihi. Baadhi ya tafsiri hizo zilizotokana na fasihi za Ulaya (zinapolinganishwa na fasihi tafsiriwa zilizotoka katika mataifa ya barani Afrika) zilikithiri dosari za kimwelekeo zikiwemo pia jumbe zilizowasilishwa. Hata hivyo, kazi hizo zilichangia katika kuipa sura mpya fasihi ya Kiswahili, mbali na kuikuza. Hapa ndipo tunapohitaji kusaili, fasihi tafsiriwa iliyo faafu ni ipi katika muktadha wa hadhira ya Afrika Mashariki? Katika kujibu swali hili, ni muhimu kufafanua baadhi ya vipengele vya kimsingi ambavyo vinapaswa kuzingatiwa katika ujumla wa mchakato mzima wa fasihi tafsiriwa kwa Kiswahili. Kwamba, fasihi tafsiriwa za kigeni za hapo awali na hata zile zilizopo sasa zinaweza kutathminiwa katika michepuo ifuatayo: tafsiri za ‘ndani-ndani’, ‘nje-ndani’, ‘ndani-nje’ na ‘nje-nje’.

Fasihi tafsiriwa ya Kiswahili katika vipindi vya Kihistoria Afrika Mashariki

Fasihi tafsiriwa ya Kiswahili ina historia ndefu katika janibu za Afrika Mashariki. Maendeleo ya fasihi hii yanaweza kugawanywa katika vipindi vitatu: Majilio ya wageni wa awali, wakati wa utawala wa ukoloni na katika miaka ya baada ya uhuru. Kutokana na wageni wa awali hasa kutoka Uarabuni, baadhi ya fasihi zao zilipata nafasi ya kutafsiriwa kwa Kiswahili (tafsiri za ‘nje-ndani’). Hadithi hizo zilikuwa za kifutuhi na kuburudisha. Mifano hapa ni kama vile *Alfu-Lela-Ulela* na *Visa vya Abunuwasi*. Zaidi ya burudani, fasihi hizo ziliwasilisha maudhui yaliyohusu uwezo wa Mungu pamoja na maadili yaliyofumwa ndani ya tamaduni zao.

Wakati wa utawala wa kikoloni na hasa katika miaka ya 1930, Kiswahili tayari kilikuwa kimekita mizizi kimawasiliano huko Tanganyika na Unguja. Hii ilitokana na sera ya lugha iliyokuwepo katika enzi hiyo. Hivyo, mazingira hayo yalikuwa tofauti kidogo na yale yaliyokuwa yakishuhudiwa katika nchi za Kenya na Uganda (Mbaabu 1996). Katika nchi hizo, Kiswahili kilitumiwa kama chombo cha kuwafikia watawaliwa; hivyo kilidharauliwa. Kutokana na uhaba wa vitabu vilivyoandikwa kwa Kiswahili ili kufunzia lugha na fasihi ya Kiswahili, baadhi ya vitabu vya kigeni viliendelea kutafsiriwa kwa Kiswahili ili kuziba pengo la uhaba huo.

Katika miaka ya baada ya uhuru (kuanzia miaka ya 1960 hadi wakati wa sasa hapa Afrika Mashariki) baadhi ya watu walijitosa katika tafsiri za fasihi za kigeni kwa Kiswahili. Wengi wa wale walioshiriki katika shughuli hizo za tafsiri walikuwa wasomi na wahakiki wa kiisimu na kifasihi. Matokeo ni kwamba, fasihi ya Kiswahili ilichangiwa kwa kiasi kikubwa tangu kipindi cha baada ya ukoloni hadi wakati wa sasa.

Fasihi tafsiriwa iliyo bora ni ipi?

Kuna mawazo na lalama za kijumla kuhusu mustakabali wa fasihi tafsiriwa za kigeni kwa fasihi ya Kiswahili. Lalama hizo zinaweza kueleweka katika makundi yafuatayo; kwamba vitabu vilivyotafsiriwa havina nafasi katika fasihi ya Kiswahili na kwamba fasihi tafsiriwa hizo ni za kiwango cha chini cha kiumbuji ambacho hudidimiza ubora wa fasihi ya Kiswahili. Kadhalika, baadhi ya wasomi wanadai kwamba kuna matatizo katika ubainishaji wa fasiri ya ujumbe unaowasilishwa katika baadhi ya kazi hizo. Ingawa mawazo hayo yana chembe ya uhalisi, ni muhimu kuchunguzwa na kufanyiwa utafiti wa kina. Hii ni kwa sababu mwelekeo huo unazifanya kazi za fasihi tafsiriwa kwa Kiswahili kukosa kuchangamkiwa na kukubaliwa kwa urahisi. Ieleweke pia kwamba hakuna kazi yoyote ya tafsiri ambayo inaweza kuchukuliwa kuwa kamilifu (Adair, 2009). La muhimu hapa ni kujaribu kuendelea kunoa makali katika kurekebisha dosari zinazobainika katika uwasilishaji kama alivyokiri Mwalimu Julius Kambarage Nyerere katika tafsiri yake. Kimsingi, fasihi hizo zilijikita katika kunga tata za usanii ambazo zilitumiwa katika uwasilishaji wa matini asilia. Hivyo, shughuli ya kutafsiri matini za fasihi si jambo jepesi ingawa kuna baadhi ya mambo ya kimsingi ambayo yanahitaji kuzingatiwa katika kufanikisha shughuli hii. Miongoni mwa mambo elekezi katika mchakato huu yamedokezwa hapo awali. Jambo ambalo linapewa kipaumbele katika tafsiri za fasihi ni uwasilishaji wa ujumbe kama ulivyojitokeza katika kazi asilia. Ujumbe huo uwe ni sura ya ujumbe ulionuiwa katika fikra ya mtunzi asilia. Kwa batini yake, fasihi tafsiriwa ambayo inaweza kuwa ni mwafaka inahitaji kuzingatia yafuatayo:

- a) Imewasilishwa kwa lugha ambayo imehimiliwa katika mfumo au miundo sahihi ya sarufi ya lugha pokezi. Hivyo, msomaji wa kazi hiyo hatapata taabu katika kuelewa mawazo na ujumbe unaowasilishwa. Kazi hiyo itakuwa imezingatia miiko na adabu au desturi za lugha ya wenyeji.
- b) Imewasilishwa kwa kuzingatia utaratibu wa mihimili ya nadharia inayoafiki upekee na ujumla wa kazi hiyo.
- c) Azma ya kazi hizo tafsiriwa inahitaji kubainishwa ili kuiwezesha hadhira kufafanua masuala muhimu yanayowasilishwa. Kila wakati msomaji huisoma kazi ya fasihi kiuhakiki na kiufasiri ili kuelewa ujumbe unaowasilishwa.
- d) Kazi hizo zidhihirishe kiwango fulani cha utamaduni asilia kwa kuuweka katika muktadha faafu kwa mijubu wa ujumbe unaowasilishwa. Kadhalika, ziweze kuzingatia tajriba na uhalisi wa maisha ya wenyeji. Hivyo, lugha ya mafumbo inahitaji kuelezwa au kutafutiwa vionjo vya visawe afiki katika lugha pokezi. Lengo liwe ni kuupitisha ujumbe usioathiriwa na vipopo au viwingu vya utata.

Katika kuzingatia vipengele vivyo, mambo ya kimsingi yanabainika. Kwa mfano, lugha mbili ndizo zinazoshirikishwa (lugha asilia na lugha pokezi) katika tafsiri na ni nadra kupata visawe vya kuwasilisha dhana sisizi. Hii ni kwa sababu lugha inayotumika kama chombo cha uwasilishaji katika jamii ina mizizi yake inayojikita katika viunzi vya utamaduni wa wenyeji. Tatizo hasa linatokana na miundo au kauli za kimaumbo ambazo huwa ni kielelezo cha uhalisi huo wa maisha, utamaduni na tajriba ya watu. Kutokana na hali kwamba matini za kifasihi si za moja kwa moja na maneno teule yaliyotumiwa katika uwasilishaji, tafsiri huwa ngumu (Bakize, 2013:13). Hivyo basi, mtafsiri anahitaji kuwa mweledi wa kunga za lugha zote mbili zinazohusika ili kuepukana na vizingiti vya tamaduni zote mbili zinazohusika katika mchakato mzima. Ifahamike kwamba fasihi ni mojawapo ya asasi muhimu za jamii na uhusiano huo hauwezi kupuuzwa. Kwa ambavyo fasihi ni kurunzi ya utamaduni wa watu, kauli zinazotumika

katika uwasilishaji wake hujikita katika uhalisi wa utamaduni ulioziza na kuzilea. Kwa mantiki hii, mtafsiri anahitaji kuwa na ufahamu mzuri wa lugha husika, ujumbe ulivyo au unavyowasilishwa katika matini asilia, muktadha wa kihistoria na kiutamaduni uliochochea ilhamu ya kuitunga kazi asilia na pia kuelewa mahitaji ya kunga za uwasilishaji katika utanzu unaozingatiwa.

Kazi ya fasihi kama sanaa yoyote ile huwasilishwa kwa kunga za ubunifu zinazojikita katika lugha teule. Kwa hivyo mtafsiri huwa na kibarua kigumu cha kuitegua mitego ya mafumbo kupitia kwa lugha ya kitamathali ambapo lengo lake ni kuuwasilisha ujumbe unaoweza kufasiriwa bila utata. Hadithi ya *Animal Farm* 'Shamba la Wanyama' ya George Orwell ni mfano wa tafsiri ya 'nje-ndani'. Tafsiri hii ya Fortunatus Kawegere, imesheheni mafumbo anuwai ambayo imewasilishwa kwa kuzingatia kunga za fasihi simulizi ya hurafa na hasa kupitia kwa wahasika wa kimajazi. Kadhalika, kazi zingine ambazo zimewasilishwa kimaufumbo na kimajazi ni kama vile *Merchant of Venice* 'Mabepari wa Venisi' ya William Shakespeare iliyotafsiriwa na Julius Kambarage Nyerere na *The Government Inspector* 'Mkaguzi Mkuu wa Serikali' ya Nikolai Gogol iliyotafsiriwa na Joshua Madumulla ambazo ni miongoni mwa kazi zingine zilizotafsiriwa. Tafsiri hizo zimekuwa zikishehenezwa sifa na baadhi ya wahakiki kutokana na kiwango cha lugha iliyotumika na mshabaha wa jumbe zilizowasilishwa. Hata hivyo, swali la kujiuliza hapa ni: watafsiri hao mahashumu walikuwa na malengo au itikadi gani iliyowaelekeza? Katika kuzingatia falsafa, sera na itikadi za mifumo ya tawala za kisiasa katika jamii walikotoka, ndipo inaweza kukadiriwa mshabaha na utathmini wa kiwango cha ujumbe unaowasilishwa katika kazi hizo.

Dhima ya Fasihi ni nini?

Kutokana na yale ambayo yamekwisha kuelewa hapo awali ni muhimu kufafanua dhima ya fasihi tafsiriwa katika muktadha wa fasihi kwa ujumla. Katika kuzingatia hili ndipo nafasi ya fasihi tafsiriwa kwa Kiswahili inaweza kueleweka miongoni mwa jamii ya sasa. Kimsingi, fasihi ni sanaa ambayo hubainisha mazingira halisi ya maisha kwa jicho na tajriba ya wenyeji katika muktadha wa utamaduni wao ambapo lugha inayotumiwa huwa ni chombo cha usukaji na uwasilishaji wa ujumbe kwa namna inavyoeleweka na inavyoathiri upokezi wa ujumbe husika. Hivyo, fasihi ni kioo kinachobainisha uhusiano wa watu katika muktadha wa utamaduni wao kwa ujumla. Katika mantiki hii, fasihi huwa ni kazi ya kuburudisha, kuelimisha na kuhifadhi utamaduni wa jamii kiutafakari na kiusaili.

Ni kupitia kwa namna sanaa hii ilivyowasilishwa ndipo hisi za mtunzi huweza kubainishwa kufahamika. Vivyo hivyo, fasihi tafsiriwa huwasilisha ujumbe huo kwa kujikita katika tamaduni na uhalisi wa maisha ya wapokezi. Katika muktadha huu mtafsiri hujaribu kuwasilisha kazi hiyo kwa mchomo na hisi za mtunzi. Kutokana na harakati ya kuitafsiri na kuiwasilisha kazi asilia, mtafsiri huweza (kwa kiwango fulani) kupitisha hisia za kibinafsi. Hili huweza kudhihirika kupitia kwa maneno na kauli teule katika kuafiki utamaduni wa mtafsiri. Huenda hii ndiyo sababu inayofanya baadhi ya kazi hizi kuelekezewa kidole cha kuibezwa. Kwa mfano *Merchant of Venice* (William Shakespeare) imepewa anwani ya 'Mabepari wa Venisi' na Julius Kambarage Nyerere. Mkabala uliochukuliwa katika tafsiri hii ulitokana na itikadi ya ujamaa iliyotawala Tanzania ambapo mtafsiri aliwaona hao wafanyabiashara (katika shughuli zao) kuwa ni mabepari na makabaila. Kihisia, anwani na ujumbe unaowasilishwa katika tafsiri hiyo ni wa kiharakati. Hivyo, wafanyabiashara hao walihitaji kulengwa kidole hasa katika mtazamo wa mtafsiri.

Kazi zingine za fasihi tafsiriwa zenye mwelekeo kama huo ulioelezwa hapo juu ni kama vile *Things Fall Apart* (Chinua Achebe) na *Weep Not Child* (Ngugi wa Thiong'o) zilizopewa anwani za *Shujaa Okonkwo* na *Usilie Mpenzi Wangu* mtawalia. Okonkwo ni mmoja wa wahasika katika kazi hiyo asilia na wala hakujitokeza katika anwani asilia. Kadhalika, 'Child' katika *Weep Not Child* si 'mpenzi' huyu katika uhalisi wake isipokuwa limetumiwa kimajazi. Hapa kuna kibarua kigumu cha maswali ambayo yanahitaji kuulizwa na majibu kutolewa kuhusu anwani hizo. Kwa mfano, huyu Okonkwo ni mhasika katika kazi

asilia. Hapa swali ni: Je, alikuwa shujaa wa nini na kwa nini mtafsiri asitumie msingi wa anwani asilia au kwa maoni ya mtafsiri alimwona kama shujaa katika jamii yake?

Baadhi ya Fasihi Tafsiriwa za Kiswahili

Kuna aina mbalimbali za fasihi tafsiriwa ya Kiswahili: za 'ndani - ndani', 'nje-ndani', 'ndani-nje' na 'nje-nje'. Hadi wakati wa sasa katika Afrika Mashariki, nguvu ya Kiingereza bado inahisika. Hivyo, kuna baadhi ya kazi maarufu za asili ya lugha za Kiyunani, Kifaransa au lugha nyinginezo ambazo zimetafsiriwa kwa lugha pokezi ya Kiingereza. Baadhi yazo pia zimeweza kutafsiriwa kupitia kwa tafsiri za lugha zingine. Kwa hivyo zinakuwa ni tafsiri ya tafsiri ya kazi zingine. Jambo hili linajenga utata wa kuamini hasa ile kazi ya tafsiri ambayo inapokewa kwa Kiswahili. Baadhi ya kazi hizo ni kama vile *Oedipus Rex* 'Mfalme Edipode' (Sophocles), kazi iliyotafsiriwa na Samwel Mushi, na *House Boy* ya Ferdinand Oyono iliyotafsiriwa kama 'Boi'. Kazi hizo za 'nje-ndani' zina hadhira 'finyu' ya wasomi Afrika ya Mashariki. Baadhi ya kazi hizo asilia zilitungwa moja kwa moja kwa lugha ya kigeni.

Katika muktadha ulioelezwa hapo juu ni kwamba, lugha ya kigeni inaweza kuchukuliwa kama chombo cha uwasilishaji tu na utamaduni asilia u pale pale. Baadhi ya kazi hizo asilia zilizowasilishwa kwa lugha ya kigeni ni kama vile *Things Fall Apart* 'Shujaa Okwonkwo' Arrow of God 'Mshale wa Mungu', *A Man of the People* 'Mwakilishi wa watu' (Chinua Achebe), *The Beautiful ones are not yet Born* 'Wema Hawajazaliwa' (Ayi Kwei Armah), *Trials of Brother Jero* 'Masaibu ya Ndugu Jero' (Wole Soyinka), *Weep Not Child* 'Usilie Mpenzi Wangu', *Black Hermit* 'Mtawa Mweusi' (Ngugi wa Thiong'o), *The Trial of Dedan Kimathi* (Ngugi wa Thiong'o na Micere G. Mugo), *Betrayal in the City* 'Usaliti Mjini' (Francis Imbuga) na Msururu wa vitabu kumi na moja vya hadithi vilivyoandikwa na Barbara Kimenyi na kutafsiriwa na Bitugi Matundura. Miongoni mwa hadithi hizo ni kama vile *Moses* 'Musa', *Moses and the Ghost* 'Musa na Jini' na *Moses the Adventurer* 'Musa Mtalii'. Hii ni mifano ya tafsiri za 'ndani-ndani'. Kadhalika, kuna kazi muhimu zilizotungwa kwa kuzingatia muktadha wa utamaduni wa kimagharibi na ambazo zimeweza kutafsiriwa kwa Kiswahili. Miongoni mwa kazi hizo ni kama vile: *The Government Inspector* 'Mkaguzi Mkuu wa Serikali' (Nikolai Gogol), *Merchant of Venice* 'Mabepari wa Venisi', *Julius Caesar* 'Juliasi Kaizari', *Antigone* 'Antigoni' (William Shakespeare), na *Animal Farm* 'Shamba la Wanyama' (George Orwell). Hii ni mifano ya tafsiri za 'nje-ndani'. Shabaha hapa ni kuweza kusomwa na hadhira pana katika jumuiya ya Afrika ya Mashariki. Kadhalika, kuna kazi za fasihi zilizotafsiriwa kutoka kwa Kiswahili hadi kwa Kiingereza kama vile: *Al-Inkishafi* 'Soul's Awakening' (William Hichens), na *Bara Jingine* 'Another Continent' (Kithaka wa Mberia). Mifano hii ni ya tafsiri za 'ndani-nje'.

Mchango wa Fasihi Tafsiriwa katika Fasihi ya Kiswahili

Kimsingi tungo za kifasihi hutungwa kutokana na mazingira halisi ya jamii. Lugha hutumiwa kama chombo cha kusafirisha ujumbe kwa kuzingatia hisi na tajriba aliyoipitia mtunzi kama mwanajamii. Haya ni baadhi ya mambo ambayo yanahusishwa katika uwasilishaji wa matini asilia za kifasihi. Katika muktadha huu tunaweza kusema kuwa, fasihi ya Kiswahili imeweza kupigwa jeki kimsamiati, kimuundo, kimtindo na kimaudhui kupitia kwa kunga za uwasilishaji wa fasihi hizo tafsiriwa. Fasihi hizo zinazoasisiwa ughaibuni huweza kubainisha maisha ya watu katika mazingira na tamaduni tofauti lakini pia huipa upenu hadhira ya Afrika Mashariki kupata uelewa wa yale yanayoendelea katika jamii za mataifa mengine ya ulimwengu. Mifano hapa ni kama tamthilia ya *The Government Inspector* (Nikolai Gogol) ambayo inafafanua maovu katika kitongoji kimoja cha Urusi ambacho kilikuwa kimepuuzwa kwa miaka mingi na serikali kuu ya nchi hiyo kutokana na umbali wake. Hadhira ya Afrika Mashariki inaweza kupanua ufunuo wa kimtazamo kuhusu uhalisi wa maovu yanayotendwa na pia kujijuvya namna ya kukabiliana na hali kama hizo za maisha hata ingawa ni kupitia kwa 'jicho la kigeni'.

Sababu za kutafsiri fasihi ya kigeni kwa Kiswahili

Kuna sababu anuwai zinazowafanya watu kujitosa katika tafsiri za fasihi. Aidha, harakati za kutafsiri fasihi ya kigeni kwa Kiswahili zimekuwa ni juhudi za kibinafsi. Hata hivyo, kuna baadhi ya watu ambao hutafutwa ili kuweza kushiriki katika kutafsiri baadhi ya kazi teule za fasihi hizo za kigeni kwa Kiswahili au kwa lugha nyingine kwa mwelekeo wa 'ndani- ndani' au 'ndani- nje'. Kuna sababu za kimsingi ambazo huwafanya watu kuchangamkia shughuli ya kutafsiri fasihi za kigeni kwa Kiswahili. Miongoni mwa hizo ni kama zifuatazo:

- a) Baadhi ya watafsiri wasomi huichukulia shughuli hii kuwa njia mojawapo ya kujipatia kipato au ajira. Aghalabu, hao ni wataalamu katika taaluma ya tafsiri. Hutafutwa na baadhi ya matbaa ili kutafsiri vitabu teule vya fasihi hususan katika maeneo ya elimu kwa kuwekeana mikataba ya mirabaha.
- b) Baadhi ya watafsiri hupenda kuchangia katika usomi wa fasihi kwa ujumla. Hawa ni wapenzi wa Kiswahili na fasihi kwa ujumla; hawatafutwi bali hujitoma katika kuzitafsiri kazi za fasihi hizo za kigeni kwa Kiswahili na kutafuta matbaa ambazo huweza kuzichangamkia kazi zao na kuzichapisha.
- c) Kama ilivyo katika maeneo mengine, kuna hadhira ambayo ina kiu ya usomaji wa fasihi zinazotokana na mataifa mengine ya kigeni. Hapa msukumo huwa ni ulinganishaji wa fasihi za kigeni na zile za wenyeji.
- d) Baadhi ya watafsiri wana malengo maalum, labda kwa kutaka kudhihirisha na kusambaza mitazamo na mielekeo yao ya kiitikadi. Huenda msukumo ukawa ni ule wa kimajaribio ambapo wanataka kudhihirisha mitindo ya kigeni lakini yenye malengo ya kuimarisha tungo za kifasihi zilizopo katika jamii yao.

Hadhira ya Fasihi Tafsiriwa ya Kigeni kwa Kiswahili

Kuna hadhira tofauti tofauti za fasihi tafsiriwa za kigeni kwa Kiswahili kama vile inavyobainika katika msukumo miongoni mwa watafsiri wa kazi hizi. Hata hivyo, hadhira ya fasihi hii inaweza kuwekwa katika makundi yafuatayo:

- a) Hadhira mahsusi inayojitayarisha kwa maandalizi ya mitihani (ya kitaifa kwa wanafunzi wa shule za upili au vyuo vikuu), tafiti za masuala ibuka ya fasihi, ulinganishaji wa fasihi hizo, usomaji wa kujiburudisha, shauku ya kutaka kugundua yanayojiri katika mataifa mengine ya kigeni na kutaka kubainisha mfanano wa kimaudhui na lugha iliyotumiwa katika fasihi hizo.
- b) Hadhira inayotaka kupanua mawazo katika muktadha wa fasihi za mataifa ya ulimwengu. Hapo awali kabla ya ukoloni katika Afrika ya Mashariki, fasihi ya Kiswahili ilikita katika kazi zilizoandikwa kwa Kiswahili. Usomaji na uhakiki wazo ulikuwa 'finyu' kiupeo. Hii ni kwa sababu zilikusudiwa kuburudisha. Upanuzi wa usomaji, uchambuzi na uhakiki umeendelezwa zaidi dahari hizi kupitia fasihi tafsiriwa za kigeni kwa Kiswahili.

Mchango unaotokana na Fasihi Tafsiriwa

Ingawa kumekuwa na mielekeo na mitazamo mbalimbali ya kuinyoshea kidole cha lawana fasihi tafsiriwa ya kigeni kwa Kiswahili, ukweli ni kwamba imechangia mno katika maendeleo ya fasihi ya Kiswahili. Mchango wa fasihi hizo tafsiriwa kwa Kiswahili unaweza kufafanuliwa kwa kuzingatia yafuatayo:

- a) Kutokana na maendeleo ya teknolojia, ulimwengu umegeuka kuwa kijiji ambapo lugha na tamaduni mbalimbali hutagusana na huathiriana. Fasihi tafsiriwa huweza kusaidia katika kufahamu na pia katika kulinganisha tamaduni anuwai za jamii zingine. Isitoshe, masuala ya kihistoria ya jamii zinginezo huweza kueleweka na kulinganishwa na yale yanayopatikana katika

fasihi ya Kiswahili kwa ujumla.

- b) Wahakiki wa fasihi wanapata mwelekeo mpya wa kuangazia nguvu na udhaifu wa kazi hizo tafsiriwa. Aidha, huweza kushughulikia masuala yanayowasilishwa kwa utaalamu zaidi kupitia nadharia za uhakiki na uwasilishaji.
- c) Uwepo wa fasihi tafsiriwa za kigeni kwa Kiswahili unachangia kuhakikisha kuwa kuna vitabu vya ziada ambavyo pia ni muhimu katika kufundishia. Kadhalika, uwepo huo unarutubisha marejeleo ya vitabu vya ziada vya fasihi ya Kiswahili vinavyohitajika hususan katika mawanda ya ufundishaji. Hivyo, juhudi hizi za tafsiri zinasaidia kuhakikisha kuwa vitabu hivyo adimu vinapatika kwa urahisi ili kutumiwa katika ngazi zote za elimu; kuanzia shule za chekechea, vyuo vikuu na katika shughuli za kiutafiti.
- d) Fasihi tafsiriwa iliyopo katika fasihi ya Kiswahili imesaidia kwa kiwango fulani kufafanulia baadhi ya dhana au mawazo muhimu ambayo hayakuwepo katika utamaduni wa jamii za wenyeji wa Afrika Mashariki. Hali hii huipa hadhi fasihi ya Kiswahili pamoja na lugha katika muktadha wa kitaifa, kimaeneo barani Afrika na katika mataifa mengine ulimwenguni. Hii inasaidia kuzika mielekeo hasi ya baadhi ya wageni kuhusu nguvu ya Kiswahili katika uwasilishaji wa dhana na mawazo ya wenyeji na hata yale ya kigeni.
- e) Tafsiri za fasihi ya kigeni ni kichocheo cha ubunifu miongoni mwa waandishi wa fasihi ya Kiswahili kwa kuzingatia kunga na mizungu ambayo huenda ilikuwepo lakini ilikuwa haipewi uzito unaostahili katika uwasilishaji wa maudhui. Kwa njia hii, kiwango cha lugha inayotumika katika fasihi ya Kiswahili kinaendelezwa na kustawishwa kimtindo na kimuundo. Waaidha, fasihi ya Kiswahili inanufaika kwa kushirikisha baadhi ya vipengele vya lugha ngeni kama vile tamathali za misemo au methali zilizotumiwa katika fasihi asilia ambazo hazikuwepo katika lugha lengwa. Hii huchangia kurutubisha fasihi ya Kiswahili na vivyo hivyo kukuza ala mbalimbali za lugha ya uwasilishaji.
- f) Tafsiri za kifasihi zinasambaza na zinapasha habari muhimu katika ulimwengu wa leo ambao unaozidi kutanuka kiutandawazi ambapo jamii ya sasa inaathiriana na kuingiliana kifikra, kitamaduni kisayansi na kiteknolojia. Aidha, tafsiri hizo za fasihi ya kigeni husaidia katika kufahamu itikadi ya mwandishi katika misingi ya utamaduni asilia. Hivyo, fasihi tafsiriwa inakuwa ni ufunguo wa kujenga ushirika katika kuzifahamu fasihi za jamii zingine ulimwenguni.
- g) Tafsiri za kifasihi ni njia mojawapo ya kubainisha, kuzinduana kwa kufahamishana namna ya kukabiliana na baadhi ya taswira mbalimbali za maovu ya kijamii kama vile ufisadi na ukabila. Mifano ya kazi hizo ni kama vile tafsiri ya *Mkaguzi Mkuu wa Serikali* (inayoshughulikia ufisadi na kutowajibika kwa uongozi katika nchi), *Mabepari wa Venisi* (inayosawiri ubarakala na jinsi unavyojishaua kutokana na sera zinazoua usawa katika jamii) na *Shamba la Wanyama* (uongozi wa kidhalimu unaolemaza mwafaka wa utawala wa kidemokrasia katika jamii) miongoni mwa masuala mengine.
- h) Baadhi ya masuala yanayowasilishwa katika fasihi tafsiriwa za kigeni yana mshabaha na yale yanayoshuhudiwa katika jamii za Afrika ya Mashariki. Hii inamaanisha kuwa baadhi ya masuala hayo ni kama yale yanayowasilishwa katika fasihi za Kiswahili. Kwa mfano, suala la uzingativu wa utubora hufafanuliwa katika jamii mbalimbali (kwa mfano, nguvu za wema dhidi ya ubaya na kwamba, malipo ya uovu ni papa hapa duniani). Hivyo, jamii inayopokea fasihi tafsiriwa huweza kupata mchango zaidi katika kujitathmini na kujihakiki.
- i) Fasihi tafsiriwa zinawasilisha maana mbili za kimsingi: ufinyu unaojibainisha katika ngazi za kijamii au kitaifa na upana wa kimataifa (au maana husishi inayopatikana nje ya jamii husika). Kwa sababu hii, fasihi tafsiriwa husaidia katika kujenga uelewaji wa ulimwengu katika miktadha

hiyo miwili ya ufinyu na upana wake (Nida, 1964 na Pike, 1967). Kwa mfano, maswala ibuka yanayozingatiwa huwa ni yayo hayo ambayo hupatikana katika jamii ulimwenguni. Miongoni mwa maswala hayo ni kama vile ukimwi, ufsadi, ujirani mwema, dhuluma dhidi ya umma wa kike, amani na changamoto zake.

Maelezo yaliyodokezwa hapo juu yanabainisha kuwa fasihi tafsiriwa za kigeni zinachangia fasihi ya Kiswahili kimtindo, kimsamiati na pia katika kupanua tajriba ya hadhira kuhusu maisha na uonoulimwengu wao.

Baadhi ya 'lawama' za kijumla zinazoelekezewa fasihi tafsiriwa za kigeni

Kwa kiasi fulani, tumetaja umuhimu wa fasihi tafsiriwa za kigeni kwa Kiswahili lakini baadhi ya watu wamekuwa na mielekeo hasi kuzihusu. Mielekeo hiyo ni ya kijumla ambayo imejengwa kwa kuzingatia masuala ya kimtindo, viwango vya lugha, uwiano wa tamaduni katika kazi hizo mbili zinazohusishwa, upatanishwaji wa maudhui au ujumbe unaowasilishwa na maisha halisi ya wenyeji. Baadhi ya lawama hizo zinaweza kueleweka kwa kuzingatia mambo yafuatayo:

- a) Tafsiri hizo huweza kwa kiasi fulani zisiakisi utambulisho na uhai wa wenyeji. Aidha, kuwepo kwa hatari ya ukasuku wa ukopaji na ukumbatiaji wa utamaduni wa kigeni. Hivyo, hali hii inaweza kuchangia msambao mpya wa ukoloni.
- b) Fasihi za kigeni huweza kutowiana moja kwa moja na matarajio au mahitaji ya jamii ya Afrika ya Mashariki. Kimsingi, fasihi tafsiriwa si kielelezo cha utamaduni pekee bali pia ni wenzo wa kusambazia utamaduni wa kigeni kwa njia isiyoieleweka. Utamaduni ni jumla ya maisha ya watu. Ni mfumo wa asasi, amali, mielekeo, fikra na desturi zinazoitambulisha jamii (Pike, 1967). Katika tafsiri hizo, Kiswahili ndiyo lugha inayotumika kuwasilisha 'kiugeniugeni' fasihi hizo tafsiriwa. Uwepo wa fasihi hizo tafsiriwa basi, unasemekana kujenga mwelekeo wa kiushindani baina ya fasihi asilia ya Kiswahili na ile tafsiriwa. Hivyo, ustawi na maendeleo ya fasihi ya Kiswahili unapata pigo katika mazingira yake ya asili.
- c) Fasihi tafsiriwa ni njia moja ya ushindani ambapo huweza kusambaza mielekeo, falsafa, itikadi na mawazo mbalimbali kutoka katika mataifa tofauti ulimwenguni. Hivyo, tafsiri hizi zimekuwa zikikemewa na kuelekezwa kidole cha lawama kwamba zinaendeleza itikadi, falsafa na maadili yanayotokana na mazingira ya kigeni.
- d) Baadhi ya watu hudai kwamba fasihi tafsiriwa huwafanya watu kuwa 'wazembe' na kukosa ilhamu ya kutunga kazi zao za fasihi kutokana na michomo ya tajriba zao. Kwa mfano, baadhi ya watu hujiuliza kuna haja gani ya kutunga kazi za fasihi kwa Kiswahili ilhali zile tafsiriwa za kigeni zipo na mawazo au ujumbe ni ule ule? Aidha, ni madai kuwa kuna 'hatari' ya kuzitafsiri tu kazi za kutoka ughaibuni au 'uzunguni' na hivyo kuendeleza mitazamo ya kigeni. Kutokana na hili basi, wengine hudai kwamba fasihi ya Kiswahili huenda ikaishia kuwa kama 'mfa maji anayetapatapa kwenye bahari yenye kina bila ya kuwa na mwelekeo ufaao'.

Inatupasa kuelewa kwamba baadhi ya kazi za fasihi zilizotafsiriwa zina mwangwi wa itikadi ya mtafsiri. Mfano hapa ni kama ile tafsiri ya *'Mabepari wa Venisi'*. Swali hapa ni: Je, kazi hii imejikita katika mwelekeo wa kazi asilia? Kinachotarajiwa ni uwasilishaji wa maudhui na falsafa ya mtunzi kuhusu jamii iliyomzaa na kumlea. Kadhalika, lugha za kwanza zinapotumiwa katika uwasilishaji wa fasihi huchangia sio tu katika kuzipa kazi hizo utambulisho wa kipekee bali pia kuzijengea uhai wa asili katika mazingira ya utamaduni unaoeleweka miongoni mwa wenyeji.

Fasihi tafsiriwa za kigeni kwa Kiswahili zimekuwa jukwaa muhimu katika kushirikisha juhudi za watu binafsi (watafsiri) siyo tu katika kubainisha vipawa vyao vya ubunifu bali pia kuikuza fasihi ya Kiswahili na kueneza matumizi ya istilahi na msamiati 'mpya' unaotokana na mazingira ya jamii zingine za ulimwengu. Hapa fasihi tafsiriwa huwa ni kazi za watu binafsi ambao wamejitolea kuiwasilisha. Hivyo, huwa ni

namna moja ya kuupanua msamiati wa Kiswahili pia.

Matatizo ya kuzitafsiri matini za fasihi ya kigeni kwa Kiswahili

Baadhi ya wataalamu na wahakiki wa fasihi wamebainisha mambo kadha yanayoweza kutatiza shughuli za tafsiri za matini husika hasa za kifasihi. Kimsingi, lugha ya kifasihi imesheheni misemo, nahau, methali na tamathali za semi nyinginezo. Kwa hivyo, mtu anayezama katika mchakato huo hukumbana na ugumu katika uwasilishaji wa ujumbe kwa maneno yafaayo. Kwa mfano, methali na msembo ambayo haipo katika lugha pokezi, mtafsiri anaweza kutatizika kupata visawe na matokeo ni kutumia visawe ambavyo huweza kujenga viwingu vya upotoshaji wa ujumbe uliobebwa katika matini asilia (Walibora, 2001: 24). Kadhalika, changamoto katika tafsiri za kifasihi huweza kubainika kupitia kwa dhana au istilahi zinazobuniwa katika uwasilishaji wa tungo za fasihi. Sababu kuu inaweza kutokana na mchepuo wa utandawazi unaozidi kupiga kasi katika janibu hizi za Afrika Mashariki (Malangwa, 2012:50). Aidha, kushirikishwa kwa maneno mapya katika Kiswahili kumesababishwa na kasi inayoshuhudiwa kupitia kwa maendeleo ya kisayansi na kiteknolojia. Baadhi ya kauli na maneno yanayotokana na lugha za kigeni huchangia utata wa tafsiri kwa Kiswahili na hata kutoka Kiswahili (kama lugha asilia) hadi lugha lengwa nyingine.

Kama ilivyokwisha kuelezwa hapo awali, kuna tafsiri anuwai za tungo za fasihi. Kuna zile zenye mshabaha wa utamaduni katika lugha pokezi kutokana na tajriba na mazingira yanayoweza kuwa sawa kimaeneo na kimawanda. Hizo ni zile zilizotungwa na wenyeji japo kwa lugha ya kigeni kama chombo cha kuwasilishia. Miongoni mwa kazi hizo ni kama vile: *Soul's Awakening, Another Continent, The River Between, Weep Not Child, The Beautiful ones are not yet Born, Betrayal in the City, Arrow of God, na Things Fall Apart*. Hizi ni baadhi ya tungo za fasihi ambazo zimetungwa kwa kuzingatia kiwango fulani cha uhalisi wa maisha, muktadha na utamaduni unaoshuhudiwa katika jamii za Afrika. Kadhalika, kuna fasihi ambazo zimetungwa kwa kuzingatia mitazamo na tamaduni za kutoka 'nje' ambazo kwa kawaida huwa zinatindikiwa kupata ukuruba wa miktadha ya kitamaduni na visawe vya kimaana. Kazi hizo ni kama vile: *Mkaguzi Mkuu wa Serikali, Mabepari wa Venisi, Juliasi Kaizari, Shamba la Wanyama, Antigoni, Mfalme Edipode* miongoni mwa kazi zingine. Kundi hili la pili ndilo linalozingatiwa hapa katika ufafanuzi wa baadhi ya matatizo yanayojitokeza. Matatizo hayo ni kama yafuatayo:

- a) Tafsiri ya fasihi ni shughuli ya kisanaa. Hivyo, kwa kiasi fulani, humtaraji mtafsiri kuingiwa na kariha, ghamidha au ilhamu ya ubunifu aliokuwa nao mtunzi asilia wa kazi hiyo. Tafsiri hizo hulazimu mtafsiri kuwasilisha ujumbe kwa kujikita katika hisia. Kulingana na Nida (1975: 6) ni kwamba, kuna uhusiano baina ya ujumbe unaowasilishwa na uelekezi wa uhalisi wa utamaduni pamoja na imani ya mtafsiri. Kwa mantiki hii, kuna uwezekano wa mtafsiri kujenga muktadha potoshi wa ufafanuzi wa maana asilia. Hii ni kwa sababu katika mchakato wa kutafsiri tanzu za fasihi kuna mambo mawili yanayohitaji kuzingatiwa: kazi ilivyoelezwa (ilivyowasilishwa katika uasili wake) na inavyoelezwa (inavyowasilishwa katika kazi pokezi). Kwa maana hii, kuna dalili ya ubinafsi unaonyemelea uwasilishaji wa fasihi tafsiriwa ambao hauwezi kudhibitiwa kwa urahisi. Kwa mfano, kazi hizo zinaposomwa inabainika kuwa mtafsiri anaweza kuwa anajadili, kutukuza au kujenga mwelekeo unaobeza. Hivyo, fasihi tafsiriwa inaweza kueleweka kama kazi inayojisimamia lakini mawazo yanawasilisha hisia za mtafsiri badala ya mwandishi asilia. Athari hii inatokana na jinsi lugha inavyotumiwa katika kuyavisha na kuyawasilisha maudhui yanayopatikana katika kazi asilia. Kutokana na hili basi, mtafsiri wa fasihi ya kigeni huwa kama mpishi wa mchele ambaye ana njia yake ya kuupika ukawa wali na kuupakua.
- b) Umahiri wa mtafsiri wa fasihi hutokana na namna anavyoteua na kutumia maneno au kauli ambazo zinawasilisha ujumbe kwa kuzingatia hisi na mwelekeo wa mtunzi asilia. Kadhalika, mtafsiri huyu huwa na msukumo fulani anaouhisi na unaompekecha hadi kujihisi kujukumika

katika kuikabili na kuikamilisha kazi hiyo. Kwa upande wake, mhakiki naye akaweza kuuliza ni jambo gani lililompa mtafsiri ilhamu ya kuifanya kazi hiyo.

- c) Ugumu wa kupata visawe vya maana na maneno yanayoafiki katika uumbaji na uwasilishaji wa kazi hiyo inayotafsiriwa. Ujumbe unaozingatiwa unahitaji kubebwa na maana, ujumi na hisia kwa kuihusisha lugha iliyofinyangwa upya na wakati uo huo kujitahidi ili kuhifadhi umbo la kazi asilia inayokabiliwa.
- d) Ukosefu wa sera mwafaka katika uelekezaji wa tafsiri kudhibiti mfumko wa kazi zilizotafsiriwa kwa Kiswahili. Kwa ambavyo kazi iliyotafsiriwa ni ya kibinafsi, humfanya mtafsiri kuwa na uhuru usiodhibitiwa katika namna ya kuiwasilisha kazi kusudiwa. Mwelekeo huo huweza kuathiri na kuzua utata katika ufasiri wa ujumbe asilia. Upo pia ukosefu wa ushirikiano kati ya watafsiri wa fasihi ya kigeni kwa Kiswahili. Watafsiri huwa wana usiri mkubwa wakati wanaposhughulikia kazi hizo hadi pale zinapoingia 'sokoni' na kununuliwa.
- e) Maendeleo makubwa yamejiri katika sayansi na teknolojia hivi kwamba kumekuwa na dhana nyingi zinazozuka kila uchao na miongoni mwa hizo huwa tata. Hivyo, kuna haja ya kuzitafutia istilahi au maelezo ya haraka. Baadhi ya watafsiri hustahabu katika utohozi na ushirikishaji wa maneno yayo hayo yanayopatikana katika matini asilia. Hatua ya awali inayohitajika ni kusaka msamiati muafaka katika lahaja mbalimbali za Kiswahili na lugha zingine za Kiafrika hususan za kibantu kubaini iwapo dhana fulani zinapatikana kabla ya kutohoa au kukimbilia ukopaji sisi kutoka katika lugha za kigeni (asilia) kama vile Kiingereza.
- f) Tafsiri ya fasihi za kigeni kwa Kiswahili ina ugumu kiasi kwani kuna uhitaji wa ulinganishaji na uhamishaji wa miundo na maana kutoka matini asilia na kupatanishwa ili kuweza kuchukuana na mshabaha wa lugha pokezi (Nzioka, 2014: 78). Katika hali hii kuna uwezekano wa kuibeua au kuwasilisha jumbe potovu kupitia kwa lugha pokezi. Hivyo, ujumbe unapokuwa mgeni zaidi ndivyo maana inayokusudiwa inavyotalikiana na ule ujumbe asilia.

Kutokana na hoja hizo, imebainika kuwa matini za fasihi zinazotafsiriwa zina ugumu katika uhamishaji na ushirikishaji wa ujumbe unaokisi ujumbe unaopatikana katika matini asilia. Hali hii basi huifanya fasihi hiyo lengwa kukosa uasili wa fasihi asilia, na kuifanya hadhira kupokea zao ambalo halijakamilika hususan kimaana kutokana na jinsi mtafsiri alivyoelewa fasihi hiyo.

Hitimisho

Katika kuhitimisha, tungependa kutoa kauli kwamba ulimwengu unazidi kufinyangwa na kuwa kijiji kwa sababu ya mchakato wa teknolojia pevu za mawasiliano. Hivyo, jitihada za kutafsiri zinahitaji kwenda sambamba na kasi ya utandawazi. Aidha, ipo haja ya kuhakikisha kwamba kuna kazi ya istilahi za kutosha za kifasihi, pakiwemo makamusi maalumu yanayolenga kipindi cha historia kilichopo ili kufanikisha tafsiri hizo. Kutokana na teknolojia ya mawasiliano, kazi ya tafsiri huenda ikawa nyepesi iwapo mikakati ya aina hii itawekwa. Kinachohitajika ni ushirikiano wa wasomi na wataalamu wa Kiswahili ili kuipigia mbizi shughuli hii adhimu ya tafsiri.

Isitoshe, mfumko wa istilahi mbalimbali za kifasihi zinazoibuka kila uchao miongoni mwa waandishi na wahakiki wa fasihi ya Kiswahili unahitaji kupitia katika usanifishaji ili kazi ya kutafsiri iwe na uwiano mzuri. Hivi sasa kuna shehena kubwa ya istilahi ghafi ambazo zinatumiwa kiholela na wafasiri mbalimbali, na hivyo kuifanya tafsiri ya kifasihi kuwa tata zaidi. Hili linaweza kutatiza usomaji wa matini za kifasihi zilizotafsiriwa. Watafsiri wa Kiswahili walio na weledi wa lugha za kigeni wanaweza pia kujitwika jukumu la kutafsiri kazi za fasihi ya Kiswahili zilizoko ili ziweze kujulikana nje ya mipaka ya nchi za Afrika Mashariki. Mazao haya ya kifasihi yataenea kwa haraka kutokana na kasi iliyoko ya mawasiliano ya kiteknolojia. Hii itasaidia kusambaza fasihi za nchi zetu kwa mataifa ya ulimwengu. Ipo haja pia ya kutafakari upya nafasi

ya fasihi tafsiriwa kwa Kiswahili katika jumuiya pana ya Afrika ya Mashariki. Kwa mfano, swali ambalo linaweza kuulizwa ni; Je, fasihi hii inaendeleza utamaduni wa kigeni kwa kutumia lugha ya Kiswahili katika kuzitafsiri fasihi za kigeni? Mwisho, upo umuhimu wa kuwa na sera madhubuti itakayoelekeza utafsiri ili kudhibiti mfumko wa kazi zinazotafsiriwa kila uchao ambapo itasaidia fasihi tafsiriwa kwa Kiswahili kuweza kuwa na mustakabali mzuri. Hadhira pia inahitaji kuwa angalifu inaposoma baadhi ya kazi zilizotafsiriwa kwani aghalabu hutungwa au kutafsiriwa kwa uelekezi wa hisia za kibinafsi na kiitikadi miongoni mwa watafsiri.

Marejeleo

- Adair, J. (2009). *Effective Communication: The Most Important Management Skill of All*. London: Pan Books.
- Bakize, L.H. (2013). *Tafsiri na Ukalimani*. Dar es Salaam: Maccony Printers Press.
- Bloom, H. (1973): *The anxiety of influence*. New York: Oxford University Press
- Gromov, N. V. (2004). "Tafsiri Mpya za Fasihi ya Kirusi katika Kiswahili." Katika *Swahili Forum*. Mainz: Chuo Kikuu cha Johannes Gutenberg.
- Harries, M. (1970): *Cultural Materialism: The Struggle for Science of Culture*. New York: Vintage.
- Kelly, L.G. (1979). *The True Interpreter: A History of Translation, Theory and Practice*. Katika *West*, Bristol: Basil Blackwell.
- Malangwa, P.S. (2012). "Mbinu mbalimbali za kutathmini tafsiri" katika *Kioo cha Lugha* Juz. 10. Dar es Salaam: Taasisi ya Taaluma ya Kiswahili.
- Mbaabu, I. (1996). *Language Policy In East Africa*. Nairobi: Educational Research and Publications.
- Momanyi, C. (2011). "Tafsiri za Fasihi ya Kiswahili na Mchakato wa Utandawazi" Makala I liyowasilishwa katika Kongamano la Kimataifa la CHAKITA, 11-13 Agosti, 2011. Chuo Kikuu cha Pwani, Kilifi.
- Mwansoko, H.J.M. (2006): "Dhana, Dhima na Historia ya Tafsiri" katika *Kitangulizi cha Tafsiri*, TUKI: Dar es salaam.
- Nida, E. (1964). *Towards A science of Translation with Special Reference and Procedures in Translating*. Leiden: E.J. Brill.
- Nida, E. (1975). *Language Structure and Translation*. Stanford: Stanford University Press
- Nyerere, J. K. (1969). *Mabepari wa Venisi*. Dar es Salaam: Oxford University Press
- Nzioka, S.K. (2014). "Tathmini ya tafsiri na mikakati ya kutafsiri tamathali za za usemi katika tamthilia ya *Antigoni*". Tasnifu ya MA., Chuo Kikuu cha Kenyatta (Haijachapishwa).
- Pike, L. R. (1967). *Language in relation to Human behavior and Culture*. The Hague: Mouton
- Ruhumbika, G. (2003). "Tafsiri za Fasihi za Kigeni Katika Ukuzaji wa Fasihi ya Kiswahili" k a t i k a *Makala za Semina ya Kimataifa ya Waandishi wa Kiswahili*. TUKI. Dar es Salaam.
- Walibora, K.W. (2001: 24) "Matatizo ya Tafsiri kstiks Vyombo vya Habari." Katika *KISWAHILI* Juz. 64. Dar es Salaam: TUKI.

About the Authors

Dr. Joseph Nyehta Maitaria is faculty, Karatina University while Prof. Clara Momanyi is faculty, Catholic University of Eastern Africa.